

ОЦІНКА РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ МОЛОЧНОЇ ГАЛУЗІ ПРОМИСЛОВОСТІ З ПОЗИЦІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ

Виконано аналіз тенденцій розвитку підприємств молочної галузі з перспективи підвищення рівня фінансової безпеки їх функціонування. Визначено основні чинники впливу на рівень їх фінансової безпеки.

Ключові слова: фінансова безпека, чинники впливу на фінансову безпеку, підприємства молочної галузі.

Проанализированы тенденции развития предприятий молочной отрасли относительно перспективы повышения уровня финансовой безопасности их функционирования. Определены основные факторы влияния на уровень их финансовой безопасности.

Ключевые слова: финансовая безопасность, факторы влияния на финансовую безопасность, предприятия молочной отрасли.

The analysis of tendencies of dairy industry enterprises development from the point of view of financial security improvement of their functioning was carried out in the article. The main factors of influence on their financial security level were defined.

Key words: financial security, the factors of influence on financial security, enterprises of dairy industry.

Постановка проблеми. Молочна галузь – складова харчової промисловості, що об'єднує підприємства з виробництва молока та молочних продуктів. До її складу входять підприємства з виробництва тваринного масла, суцільномолочної продукції, молочних консервів, сухого молока, сиру, бринзи, морозива, казеїну та іншої молочної продукції.

За Класифікацією Видів Економічної Діяльності (КВЕД у ред. 2005 року) [2] молочне виробництво належить до підсекції виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів, які, в свою чергу, входять до складу переробної промисловості.

Молочна галузь промисловості як система характеризується власними тенденціями розвитку, які є результатом реалізації власного потенціалу галузі (фінансового, інвестиційного, виробничого, марке-

тингового, кадрового, інноваційного тощо) в залежності від характеру та напрямку впливу зовнішнього середовища (попиту, політики банківського кредитування, сировинного забезпечення, валютної, митної політики, зовнішньоторговельної політики тощо) [3].

Стан дослідження. Основним завданням наукових досліджень будь-якої системи є прогнозування напрямів її розвитку на основі врахування динаміки змін факторів зовнішнього впливу та дослідження потенційної здатності такої системи самоорганізовуватися під їх впливом. Проблеми та закономірності розвитку молочної галузі промисловості, основні фактори її розвитку досліджувались такими науковцями як В.М. Бондаренко [4], О.В. Грищенко [5], О.В. Лакішик [6], Я.О. Тивончук [7], В.О. Цимбал [8], В.М. Марченко [3], Н.В. Шкурак [9].

Метою статті є оцінка тенденцій розвитку підприємств молочної галузі промисловості, аналіз основних показників діяльності та доведення існування проблем, пов'язаних з забезпеченням фінансової безпеки їх функціонування.

Виклад основних положень. За зовнішніми кількісними показниками зростання молочної промисловості розвивається, адаптуючись до умов мінливого зовнішнього середовища, демонструючи динаміку розвитку, що представлена в табл. 1.

Таблиця 1

Виробництво молочної продукції за видами, тис. т

Вид молочної продукції	Р о к и						
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
1	2	3	4	5	6	7	8
Молоко і вершки сухі	88,5	106	113	106	125	94,8	66,7
Сир свіжий неферментований та сир кисломолочний	57,7	71,3	83,5	93,2	92,6	91,9	84,8
у тому числі							
вироби з сиру кисломолочного знежиреного	11,5	12,8	19,3	17,8	17,7	18,8	16,9
вироби з сиру кисломолочного жирного	46,2	58,4	63,9	75,2	75,0	72,5	67,4
Сири жирні	173	224	274	217	246	236	228
у тому числі							
сичужний	142	181	224	167	197	197	200
з нього							
твердий	134	174	216	161	191	191	194

<i>Продовження таблиці 1</i>							
1	2	3	4	5	6	7	8
м'який	2,2	1,8	1,8	1,8	2,0	1,8	1,5
розсільний	4,0	3,4	4,0	3,4	2,9	3,5	3,3
плавлений не тертий і не в порошку	31,3	42,7	50,2	50,1	48,7	38,8	28,0
Молоко і вершки, згущені з доданням цукру або без додання цукру чи інших підсолоджувальних речовин	80,6	104	107	97,8	106	99,3	81,9
Морозиво і харчовий лід	112	117	125	121	131	125	108

Джерело: [10, с. 126].

Аналіз даних таблиці показав зниження обсягів виробництва молочної продукції фактично за всіма позиціями у період 2008–2009 років. У той час як період 2003–2007 років характеризувався стаєю позитивною динамікою.

Світова фінансова криза була однією з причин спаду виробництва, хоча такого впливу можна було б уникнути, оскільки виробництво продуктів харчування при наявності сировинної бази безперечно має потенціал для росту. Відсутність системи моніторингу, в тому числі і фінансової безпеки підприємств, спричинило такий результат діяльності. Внутрішні тенденції розвитку молочної галузі визначаються її технічним, виробничим, фінансовим, експортним потенціалом та потенціалом зовнішнього зростання. Дослідження технічної складової на основі узагальнення технічних можливостей розвитку виробництва дало можливість констатувати факт наявності достатнього технічного забезпечення для зростання виробництва в молочної галузі промисловості країни.

Виробництвом молочних продуктів в Україні займається 791 підприємство, з яких 100 є виробниками морозива [11]

За структурою виробництва більшість підприємств є універсальними. Для забезпечення сталого розвитку та конкурентних переваг вони намагаються утримувати технологічну та виробничу спроможність випуску продукції різних сегментів. Проте, тенденція, яка спостерігається останніми роками, – це поступова спеціалізація підприємств.

Укрупнення та спеціалізація виробництва дозволяє підприємствам організувати всі ланки виробничого процесу відповідно до сучас

них вимог та стандартів – від збору та зберігання сировини на сучасних пунктах прийому молока до його переробки на підприємствах, які забезпечують стабільну якість продукції.

Потужності з переробки молока в Україні становлять понад 18,5 млн. т, при їх використанні на рівні 26,5–30% [3].

Виробничі потужності підприємств молочної галузі постійно оновлюються та розширюються (табл. 2).

Таблиця 2

Введення в дію нових виробничих потужностей на підприємствах молочної галузі

Роки	Потужності з виробництва продукції з незбираного молока			Потужності з виробництва сиру		
	тис. т за рік	відсотків до 1990 р.	відсотків до 2000 р.	тис. т за рік	відсотків до 1990 р.	відсотків до 2000 р.
1990	334,2	100,00	–	1,7	100,00	–
1995	218,6	65,41	–	0,6	35,29	–
2000	37,1	11,10	1	5,0	294,12	100,00
2002	70,0	20,95	188,68	40,1	2358,82	802,00
2003	11,4	3,41	30,73	0,5	29,41	10,00
2004	0,00	0,00-	0,00	0,5	29,41	10,00
2005	7,1	2,12	19,14	1,2	70,59	24,00
2006	16,4	4,91	44,20	20,3	1194,12	406,00
2007	13,4	4,01	36,12	5,3	311,76	106,00
2008	5,6	1,68	15,09	25,9	1523,53	518,00
2009	54,6	16,34	147,17	14,3	841,18	286,00

Джерело: [10, с. 210].

Щодо фінансового забезпечення розвитку галузі, то слід відзначити починаючи з 2009 року тенденцію зменшення обсягу власного капіталу в фінансуванні зростання необоротних та оборотних активів (табл. 3).

Якщо у 2008 році інвестиції в основний капітал підприємств з виробництва харчових продуктів склали 13130 млн. грн., то у 2009 році лише 10458 млн. грн., що становить 71,5%.

Така тенденція є свідченням зростання частки боргового фінансування в структурі джерел фінансування галузі, а як наслідок – і подальшого зменшення прибутковості її діяльності.

Інвестиції в основний капітал за видами промислової діяльності

Роки		Промисловість всього	У тому числі	
			переробна промисло- вість	з неї виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів
2001	у фактичних цінах; млн. грн	13651	7084	2187
	відсотків до попе- реднього року	113,3	118,0	110,6
2002	у фактичних цінах; млн. грн	15112	8433	3086
	відсотків до попе- реднього року	106,0	113,8	134,8
2003	у фактичних цінах; млн. грн	19726	11659	4109
	відсотків до попе- реднього року	124,6	132,5	128,5
2004	у фактичних цінах; млн. грн	28191	16663	5016
	відсотків до попе- реднього року	124,9	126,0	107,9
2005	у фактичних цінах; млн. грн	35031	22399	6418
	відсотків до попе- реднього року	104,1	114,1	109,6
2006	у фактичних цінах; млн. грн	44804	30113	8290
	відсотків до попе- реднього року	115,3	122,7	119,5
2007	у фактичних цінах; млн. грн	64341	44823	11830
	відсотків до попереднього року	127,0	132,0	127,5
2008	у фактичних цінах; млн. грн	76618	48976	13130
	відсотків до попе- реднього року	94,7	109,3	110,9
2009	у фактичних цінах; млн. грн	57658	35322	10458
	відсотків до попе- реднього року	67,6	64,7	71,5

Джерело: [10, с. 208–209].

Молочна галузь промисловості формує достатньо великий за обсягами ринок. Це пов'язано з тим, що продукція галузі посідає основне місце у структурі споживання населення.

За аналізований період спостерігаються зміни у структурі виробництва та споживання молокопродуктів. Останнім часом найприбутковішим вважається виробництво сиру й окремих видів суцільномолочної продукції. У зв'язку з цим у загальній структурі виробництва саме ці товари сьогодні займають основну частку. При цьому рівень споживання молочних продуктів на одну особу з часом помітно скорочується (табл. 4).

Таблиця 4

Виробництво найважливіших видів харчових продуктів, напоїв на одну особу, кг

Види харчових продуктів	Р о к и						
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Молоко оброблене рідке	13,5	15,1	18,3	17,5	18,6	17,5	16,7
Вершки жирністю більше 8%	0,2	0,5	0,5	0,3	0,3	0,4	0,3
Масло вершкове	2,9	2,4	2,5	2,2	2,2	1,8	1,6
Спреди та суміші жирові	–	1,1	1,7	1,5	1,8	1,8	1,6
Сир свіжий неферментований та сир кисломолочний	1,2	1,5	1,8	2,0	2,0	2,0	1,8
Сири жирні	3,6	4,7	5,8	4,6	5,3	5,1	5,0
Продукти кисломолочні	8,9	9,9	10,6	11,2	11,4	11,5	10,7

Джерело: [10, с. 125].

Кількість споживання молока та молокопродуктів на душу населення суттєво знижується у зв'язку із скороченням платоспроможності населення та підвищенням цін реалізації продукції.

Серед основних чинників, що стримують розвиток вітчизняного ринку молока та молочної продукції, слід виділити: скорочення поголів'я корів, зниження обсягів виробництва молока, низьку якість сировини (молока) і, відповідно, молочної продукції, застарілі технології, що, в свою чергу, призводить до зростання собівартості продукції, невідповідність вітчизняних норм та вимог щодо якості молока і молочної продукції європейським.

Зведені дані про стан тваринництва за всіма категоріями господарств свідчать, що лише за січень–травень 2011 року в порівнянні з

аналогічним періодом 2010 року виробництво молока склало 97,9%; чисельність поголів'я великої рогатої худоби – 95%.

Впровадження сучасних технологій виробництва молочних продуктів є одним з основних напрямів підвищення конкурентоспроможності підприємств молочної галузі. Однак лише 13% цих підприємств є інноваційно активними (табл. 5)

Таблиця 5

**Кількість інноваційно активних промислових підприємств
за видами економічної діяльності**

Вид економічної діяльності	Роки							
	2006		2007		2008		2009	
	усього	відсотків до загальної к-сті підприємств	усього	відсотків до загальної к-сті підприємств	усього	відсотків до загальної к-сті підприємств	усього	відсотків до загальної к-сті підприємств
Промисловість	1118	11,2	1472	14,2	1397	13,0	1411	12,8
Переробна промисловість	1058	12,4	1379	15,7	1305	14,3	1316	14,0
у т. ч.								
виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	243	9,4	343	13,2	309	12,0	336	13,0

Джерело: [10, с. 325].

З аналізу основних тенденцій функціонування молочної галузі промисловості в Україні можна зробити висновок, що основою для ефективного розвитку підприємств молокопереробної галузі є наявність сировинної бази та місце споживання готової продукції. Україна, завдяки сприятливим природним агрокліматичним умовам, має великий потенціал для того, щоб розвивати агропромисловий комплекс і, зокрема, молокопереробну галузь. Важливими факторами при цьому є доопрацювання законодавчої бази з питань підвищення якості продукції молочної галузі, створення сприятливих інвестиційних умов, а також впровадження державою програм підтримки розвитку галузі.

Об'єктивною є необхідність припинення негативних процесів, які відбуваються у молочній галузі промисловості. Вирішення проблем

її ефективного функціонування дозволять забезпечити потреби населення, підвищити конкурентоспроможність молочної продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Важливим на сучасному етапі господарювання, особливо в умовах зменшення обсягів якісної сировини у молокопереробній галузі, є ефективне застосування дієвих механізмів розвитку.

В умовах обмеженості власних фінансових ресурсів важливим є подальше залучення інвестицій, що має безпосередній вплив на ефективний розвиток зазначених підприємств (табл. 6).

Таблиця 6

**Прямі іноземні інвестиції в Україну
за видами економічної діяльності у 2009 році**

Вид економічної діяльності	Капітал на кінець року, млн. дол. США	Частка у загальному обсязі інвестицій, відсотків
Усього	40026,8	100
у тому числі		
Промисловість	9021,9	22,5
переробна промисловість	7740,8	19,3
виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	1837,2	4,6

Джерело: [10, с. 270].

На діяльність підприємств молочної галузі впливають наступні фактори [12]:

1. *Економічні фактори* виражаються у зменшенні виробництва молока та зниженні його якості. Можливими діями підприємства щодо усунення негативного впливу цієї групи факторів є участь у розробці програми розвитку тваринництва в Україні шляхом наукових розробок на підприємстві або за його сприяння та удосконалення системи управління якістю на підприємстві. До цієї групи факторів належить віднести і собівартість продукції. Структура витрат молокопереробних підприємств складається з наступних компонентів: матеріальні витрати (сировина, енергоресурси, упаковка); витрати на оплату праці; амортизація, інші витрати. Найбільшу частку в загальному обсязі витрат складають вартість сировини, витрати на енергоресурси та упаковку продукції. В умовах зростання цін на енергоресурси необхідним є по-

шук шляхів зменшення собівартості продукції. Дослідження практики діяльності підприємств молочної галузі дало такі результати (рис. 1). За експертною оцінкою, середня рентабельність виробництва рідкого молока складає 1–5%; рентабельність виробництва сирків та сирової маси – 30–40%, кефіру – 12%, йогурту – 20% [11].

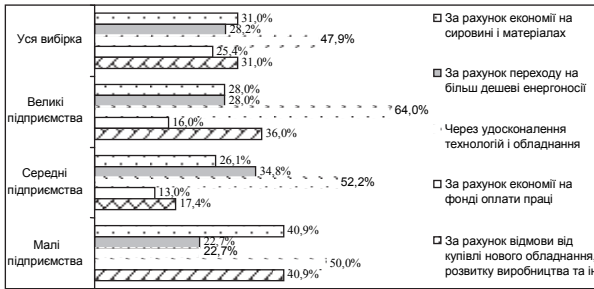

Рис. 1. Шляхи зменшення собівартості продукції при зростанні цін на енергоресурси

Джерело: [11].

2. *Політичні фактори* виявляються у відсутності стандартів на всі види молочної продукції, які особливо необхідні в умовах членства країни у Світовій організації торгівлі, наявності великої кількості законодавчих актів з питань регулювання ринку молочної продукції.

3. *Соціально-демографічні фактори* мають неоднозначний вплив: позитивний – скасовано ПДВ на дитячу молочну продукцію, що сприяє збільшенню попиту та частковому покращенню рівня доходів населення; негативний – погіршення демографічної ситуації.

4. *Географічні фактори* є визначальними у зменшенні витрат на транспортування молочної сировини та відповідно у здешевленні продукції.

5. *Фактори конкурентного середовища*: поява підприємств-конкурентів сприяє посиленню конкуренції. Загрозою при цьому є зменшення доходів, втрата ринків, і в кінцевому результаті – припинення діяльності підприємства. Задля збереження лідерських позицій та подальшого завоювання ринку, підприємства здійснюють низку заходів, а саме: купують та використовують високотехнологічне обладнання; формують сировинні зони та створюють умови для забезпечення якості сировини; створюють стабільні мережі збуту; розробляють та виводять на ринок нові марки та продукти; залучають зовнішні інвестиції; вдаються до сучасного маркетингу та реклами.

На внутрішньому ринку України у сфері виробництва молочних продуктів спостерігається високий рівень конкуренції (табл. 7).

Таблиця 7

**Оцінка рівня конкуренції
на внутрішньому ринку молокопродуктів**

Рівень конкуренції	Уся вибірка	Великі підприємства	Середні підприємства	Малі підприємства
низький	6,3%	3,4%	3,2%	11,4%
середній	14,6%	6,9%	19,4%	17,1%
високий	78,1%	89,7%	77,4%	68,6%
важко відповісти	1,0%	0,0%	0,0%	2,9%

Джерело: [11].

Враховуючи високий у цілому рівень конкуренції, підприємства намагаються утримувати свої позиції на внутрішньому ринку головним чином за рахунок налагодженої мережі збуту продукції (58,2%), якості продукції (57,1%) та конкурентоспроможних цін (57,1%) (рис. 2).

Рис. 2. Конкурентні переваги підприємств молочної галузі на внутрішньому ринку

Джерело: [11].

Збереження конкурентних позицій на зовнішніх ринках можливе за рахунок конкурентоспроможних цін (6,9%) та високої якості продукції (56,5%). Для забезпечення конкурентоспроможності в зовнішньому ринковому середовищі вивчають попит на продукцію, налагоджують мережу збуту продукції та постійно оновлюють асортимент (рис. 3).

Рис. 3. Конкурентні переваги підприємств молочної галузі на зовнішніх ринках

Джерело: [11].

Висновки. Таким чином, аналіз тенденцій розвитку підприємств молочної галузі показав в основному негативну динаміку їх розвитку, що вимагає вжиття заходів для підвищення ефективності їх фінансово-господарської діяльності.

Одним з інструментів покращення фінансового стану підприємств, який однозначно визначається результатами господарської діяльності, є впровадження системи забезпечення фінансової безпеки. Система забезпечення фінансової безпеки повинна ґрунтуватися на екстенсивних та інтенсивних факторах економічного розвитку, визначення яких здійснюється за допомогою аналізу фінансового стану підприємства.

Ґрунтівна оцінка стану галузі з використанням такого джерела інформації як статистичні щорічники України не є можливою з таких причин: молочна галузь промисловості входить до складу харчової промисловості, а вона, у свою чергу, враховується в показниках переробної промисловості. В статистичному щорічнику наведені лише дані щодо переробної та харчової промисловості. Тому необхідним був пошук інших джерел інформації.

1. Захарчук Я.В. Економіко-статистичний аналіз стану та розвитку молочної галузі як складової харчової промисловості України / Я.В. Захарчук, Г.А. Рябо. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.confcontact.com/20110531/ek3_zaharcuk.htm

2. Національний класифікатор України. Класифікація видів економічної діяльності: ДК 009:2005. – К., 2005. – 191 с.

3. Марченко В.М. Тенденції самоорганізації молочної промисловості України / В.М. Марченко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Agroin/2011_4-6/MARCHENKO.pdf

4. Бондаренко В.М. Розвиток ефективного виробництва молока та його промислової переробки / В.М. Бондаренко // Економіка АПК. – 2008. – № 5. – С. 61–64.

5. Грищенко О.В. Сучасний стан і перспективи розвитку молокопродуктового підкомплексу України / О.В. Грищенко // АгроІнКом. – 2008. – № 7–10. – С. 32–33.

6. Лакішик О.В. Стан і перспективи експорту молока та молокопродуктів / О.В. Лакішик // Економіка АПК. – 2008. – № 3. – С. 136–141.

7. Тивончук Я.О. Формування та розвиток ринку молока і молокопродуктів в Україні / Я.О. Тивончук // Економіка АПК. – 2008. – № 12. – С. 131–136.

8. Цимбал В.О. Шляхи подолання кризи у молочної галузі / В.О. Цимбал // АгроІнКом. – 2008. – № 1–3. – С. 21–28.

9. Шурак Н.В. Ефективність функціонування молоко- і м'ясопереробних підприємств / Н.В. Шурак // Економіка АПК. – 2008. – № 10. – С. 47–51.

10. Статистичний щорічник України за 2009 рік / за ред. О.Г. Осауленка. – К.: Державне підприємство «Інформаційно-аналітичне агентство», 2010. – 567 с.

11. Діагностика сектора перероблення молока і виробництва молокопродуктів, виконана маркетинговою дослідницькою компанією «InMind» на замовлення проекту БІЗПРО. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.bizpro.org.ua.

12. Миронюк Т.І. Перспективні напрями діяльності підприємств молокопереробної галузі / Т.І. Миронюк // Економіка харчової промисловості – 2010. – № 4 (8). – С. 13–16.

УДК 334.73.01 (075)

А.Г. Драбовський

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ СВІТОВОЇ СИСТЕМИ КРЕДИТНОЇ КООПЕРАЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ В ТРАНСФОРМАЦІЙНІЙ ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

Визначено особливості становлення світової системи кредитної кооперації та можливості і перспективи застосування міжнародного досвіду у трансформаційній економіці України.

Ключові слова: *кооперативні системи, кредитна кооперація, кредитні товариства, модель формування кредитної кооперації.*

Определены особенности становления мировой системы кредитной кооперации, возможности и перспективы применения международного опыта в трансформационной экономике Украины.

Ключевые слова: *кооперативные системы, кредитная кооперация, кредитные общества, модель формирования кредитной кооперации.*

The peculiarities of world credit cooperation system formation and possibilities and prospects of international experience application in the transformational economy of Ukraine are defined.

Key words: *cooperative systems, credit cooperation, credit societies, model of credit cooperation formation.*

Постановка проблеми. Процеси ринкової трансформації аграрного та фінансово-кредитного секторів вітчизняної економіки обумов-